

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНИХ СЕКРЕТІВ ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У ХОДІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ РЕЖИМНО-СЕКРЕТНИХ ОРГАНІВ

Володимир Возняк

Військовий інститут Національного технічного університету України "КПІ"

Анотація: Розглядаються питання історії розвитку української термінології з питань захисту інформації з обмеженим доступом, проблеми, які мають місце внаслідок неоднозначності та невизначеності окремих термінів та їх тлумачень у вказаній галузі. Повідомляється про розробку систематизованого російсько-українського словника термінів та визначень з питань скритого управління військами та захисту державних секретів.

Summary: The article highlights the historical facets of developing the Ukrainian terminology covered the problems of protection the sensitive information, and also problems, which caused by the unsynonymous and undetermined acceptance of some definitions in this area.

It's announced about of creating of the systematized Russian-Ukrainian dictionary of terms and definitions covered problems of C4 and protection the sensitive compartment information.

Ключові слова: таємниця, секрет, термін, визначення, словник.

Історія розвитку української термінології з питань захисту державних секретів налічує ряд етапів.

Перший. До 1991 року українська термінологія у вказаній галузі практично не розвивалася. Усі законодавчі акти, нормативна документація, а також керівні документи у Збройних Силах відпрацьовувались виключно російською мовою. Окремі наукові чи публіцистичні статті з вказаних питань містили довільний авторський переклад спеціальних термінів переважно з російської мови.

В художній, історичній чи мемуарній літературі, виданій українською мовою, довільно вживались такі терміни, як "військова таємниця", "військові секрети", "шифрограма", "шифровка", тощо. Тлумачення вказаних термінів, якщо і здійснювалось, то лиш виходячи з контексту та ступеня освідомленості автора у вказаній галузі інформації. Проте у читачів склався стійкий стереотип розуміння специфічних термінів та, як наслідок, звичка до їх вживання при особистому спілкуванні та у ході розробки проектів офіційних документів.

Другий. З надбанням Україною незалежності та визначенням української мови як державної, усі законодавчі акти та нормативно-правова документація розробляється виключно українською мовою.

В галузі захисту інформації з обмеженим доступом в Україні розробляються і вводяться у дію ряд законів, основними з яких є: "Про інформацію", "Про захист інформації в автоматизованих системах", "Про державну таємницю". Вони явилися підґрунтям для розробки широкого переліку нормативно-правових документів, введених у дію Указами Президента України, Постановами Кабінету міністрів України, наказами і рішеннями окремих органів державної влади і чинних на всій території України, незалежно від відомчої приналежності, форм власності та інших суспільних чинників. Процес розробки нормативно правової документації продовжується.

Важливим моментом у цій законотворчій роботі є розвиток термінології та встановлення однозначності визначень основних термінів. Про це свідчить прийняття нової редакції закону "Про державну таємницю" (*ред. від 21.09.99 р.*), у якому в Розділі I. Загальні положення, стаття 1 містить перелік та визначення термінів, тоді, як у редакції цього закону від 1994 року вказаної статті не існувало.

Проте аналіз чинних документів з питань захисту інформації з обмеженим доступом свідчить, що навіть у таких документах до теперішнього часу допускається розбіжність як у термінології, так і у розумінні окремих термінів. Прикладом може бути таке:

Термін "**секретная информация**" (*рос.*) у ряді чинних документів перекладається як "**секретна інформація**" або "**таємна інформація**". Такий переклад цілком правомірний і зумовлюється лексичною багатогранністю української мови.

Але, оскільки чинним законодавством України встановлено застосування таких категорій і грифів секретності як "Таємно", "Цілком таємно" та "Особливої важливості", то вживання терміну "таємна інформація" є більш характерним для інформації, яка відноситься до категорії секретності "Таємно". Тому, на думку автора, вживання терміну "таємна інформація" для ідентифікації повного переліку інформації, що становить державну таємницю, є не зовсім коректним. У таких випадках доцільно вживати термін "секретна інформація". В іншому випадку завжди буде ризик провокування окремих посадових осіб на неадекватне застосування певних норм чинного законодавства при виконанні вимог обліку, зберігання та користування матеріальними носіями такої інформації.

Третій етап розвитку української термінології почався з середини 90-х років. З цього часу розгортається робота по нормуванню термінології з питань захисту інформації з обмеженим доступом. Проводяться науково-технічні семінари та конференції на яких обговорюються вказані питання (науково-технічна конференція "Підвищення ефективності систем захисту інформації" "ЗАХИСТ-97" та інші); видаються державні стандарти України (ДСТУ 3396.2-97 "Захист інформації. Технічний захист інформації. Терміни та визначення"; виходять з друку перші термінологічні довідники з питань технічного захисту інформації.

З цього ж часу професорсько-викладацьким складом факультету "Скритого управління військами та захисту державних секретів" ініціативним порядком ведеться робота по розробці та узагальненню нормативної термінології з питань захисту державних секретів в українській мові.

Причинами для розгортання такої роботи були:

- по-перше, проблеми в підготовці та розробці методичних матеріалів для здійснення навчального процесу українською мовою;
- по-друге, неоднозначність перекладу традиційних термінів та їх визначень фахівцями служби з різним досвідом роботи;
- по-третє, недостатній рівень володіння рядом слухачів українською мовою вимагав додаткових пояснень навчального матеріалу в українському та російському перекладах;
- по-четверте, зазначена раніше неоднозначність застосування термінології в перших розробках нормативно-правової документації.

У ході роботи встановлено, що більшість термінологічних одиниць, які вживаються при розгляді чи викладанні спеціальних дисциплін - це терміни іншомовного походження. Ця обставина дозволила зробити припущення, що процес інтернаціоналізації, який характеризує сучасний етап розвитку світової науки, не мине і українську науку, її термінологію і, зокрема, термінологію з питань захисту інформації з обмеженим доступом.

При виконанні роботи широко використана діюча у цій галузі термінологія на російській мові. Проте робота не була зведена лише до механічного перекладу термінів та їх визначень на українську мову. Виконавці в своїй роботі прикладали зусилля для врахування у повному обсязі двох тенденцій у розвитку національної термінології: розробити власну термінологію у вказаній галузі - з одного боку, та забезпечити її інтернаціональний характер - з другого.

Перший напрямок забезпечувався шляхом аналізу термінології, яка застосовується у діючих нормативно-правових документах та, в необхідних випадках, формулювання власних термінів і розробки їх визначень. Всього було проаналізовано понад 30 нормативно-правових документів.

Робота щодо забезпечення другого напрямку здійснювалась шляхом використання ряду термінологічних словників з вказаної галузі на російській мові та перекладу термінів та їх визначень на українську мову.

Результатом роботи стала розробка "Російсько-українського словника термінів та визначень з питань скритого управління військами та захисту державних секретів".

Словник містить понад 800 термінів, які найчастіше вживаються фахівцями у вказаній галузі. Для зручності користування терміни розташовані у алфавітному порядку і пронумеровані способом перехресного нумерування. Терміни, які вибрані із чинних нормативно-правових та довідкових документів, в кінці своїх визначень містять посилання на пункт переліку використаних джерел. Терміни, які не мають таких посилань, вибрані із неофіційних документів або розроблені авторами. В кінці словника наведений перелік використаних джерел інформації

Рішенням Державного експерта з питань таємниць у вказаній галузі інформації словник рекомендовано для використання у роботі режимно-секретних органів військ та у навчальному процесі факультету скритого управління військами та захисту державних секретів Військового інституту НТУУ "КПІ".